

บทที่ 4

การขัดเกลาทางสังคม

อ.ดร.ลลนา วงษ์ประเสริฐ
สาขาวิชาสังคมศึกษา คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา

วัตถุประสงค์

2. เพื่อให้ผู้เรียนเตรียมความพร้อมด้านปัญญาในการนำความรู้และความเข้าใจ ในทางหลักสังคมวิทยาไปใช้ให้เกิดประโยชน์ในการประกอบวิชาชีพ
3. เพื่อให้ผู้เรียนสามารถอธิบายพฤติกรรม สถานการณ์ พัฒนาการทางสังคมและวัฒนธรรม ที่จะเกิดขึ้นได้

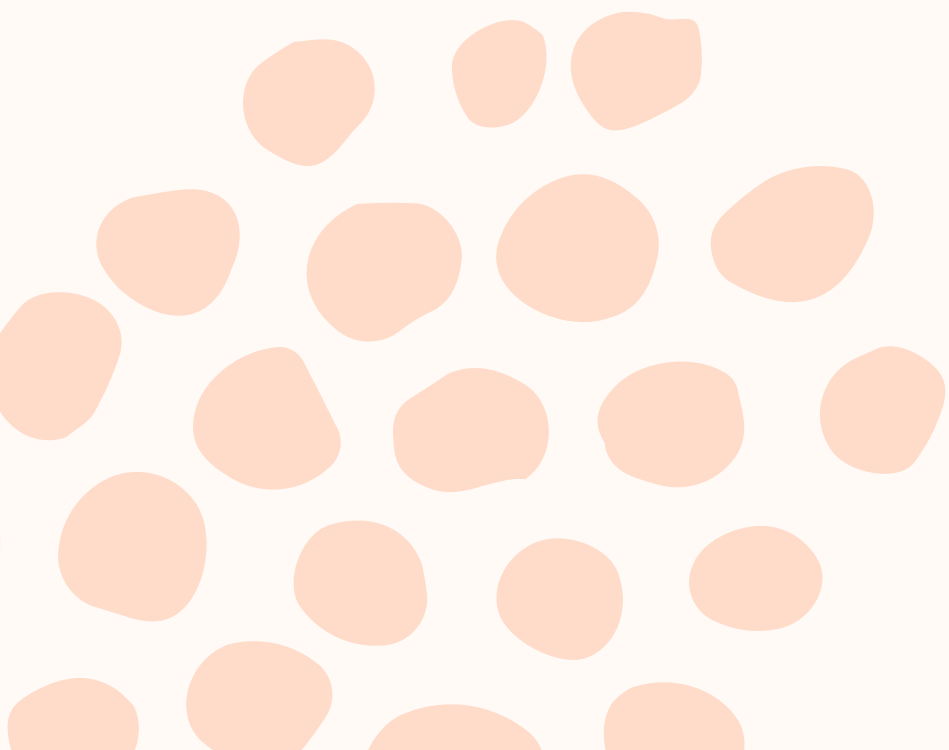
หัวข้อ

- ความหมายของการขัดเกลาทางสังคม
- แนวคิดเกี่ยวกับการขัดเกลาทางสังคม
- องค์กรที่ทำหน้าที่ขัดเกลาทางสังคม
- ความสำคัญของการขัดเกลาทางสังคม
- สรุปท้ายบทเรียน
- คำถามท้ายบทเรียน

การขัดเกลาทางสังคม

Socialization

มนุษย์แตกต่างจากสัตว์อื่นตรงที่ต้องได้รับการขัดเกลา
อบรมสั่งสอนตั้งแต่เกิดจนตาย เป็นกระบวนการเรียนรู้กฎ
เกณฑ์ของกลุ่มหรือสังคมหนึ่งๆ ที่กำหนดไว้ ทั้งโดยทาง
ตรงและทางอ้อมเพื่อให้บุคคลนั้นมีแบบแผนของความ
ประพฤติที่เป็นประโยชน์ต่อกลุ่มและสามารถดำรงอยู่ร่วมกับ
กลุ่มได้อย่างเป็นระเบียบ

การขัดเกลาทางสังคม (Socialization) จึงเป็นสิ่งที่มนุษย์จะต้องประสบตลอดชีวิต เพราะมนุษย์เป็นสัตว์สังคม แต่มนุษย์ไม่ได้เป็นสัตว์สังคมโดยกำเนิด เพราะมนุษย์ยังไม่มีพัฒนาการบางอย่างที่จำเป็นต่อการอยู่รอด เช่น การดำรงชีวิต การมีความสัมพันธ์กับผู้อื่น

ด้วยเหตุนี้มนุษย์จึงจำเป็นต้องผ่านกระบวนการขัดเกลาทางสังคม เพื่อความเป็นมนุษย์อย่างแท้จริง

ความหมายของ การขัดเกลาทางสังคม

ความหมายของ การขัดเกลา ทางสังคม

เป็นกระบวนการทางสังคมกับทางจิตวิทยาซึ่งมีผลทำให้บุคคลมีบุคลิกลักษณะตามแนวทางที่สังคมต้องการ เด็กที่เกิดมาจะต้องได้รับการอบรมสั่งสอนให้เป็นสมาชิกที่สมบูรณ์ของสังคม สามารถอยู่ร่วมและมีความสัมพันธ์กับคนอื่นได้อย่างราบรื่น

นอกจากนี้การขัดเกลาทางสังคมทำให้มนุษย์เปลี่ยนแปลงสภาพตามธรรมชาติ เป็นมนุษย์ผู้มีวัฒนธรรม มีสภาพแตกต่างจากสัตว์ร่วมโลกชนิดอื่น

การขัดเกลาทางสังคมมีความหมาย 2 นัยด้วยกันคือ

1. การขัดเกลาทางสังคมหมายถึงการถ่ายทอดทางวัฒนธรรม

ด้วยว่ามนุษย์ไม่มีความรู้เรื่องวัฒนธรรมติดตัวมาตั้งแต่กำเนิด **เช่น** การใช้ภาษาพูด การอ่านเขียนหนังสือ มารยาทสังคม หรือระเบียบประเพณีต่างๆ การขัดเกลาทางสังคมจึงเป็นการถ่ายทอดวัฒนธรรม ทำให้มนุษย์ได้เรียนรู้วัฒนธรรมดังกล่าวและสามารถปฏิบัติตัวให้เข้ากับสังคมได้ถูกต้อง

เช่น การได้รับการแนะนำสั่งสอนเรื่องภาษา ทำให้มนุษย์สามารถพูดภาษาติดต่อกันได้

การเรียนรู้มารยาทในการรับประทานอาหารได้ถูกต้อง **เช่น** ควรนั่งลงรับประทานให้เรียบร้อยหรือไม่เดินขณะรับประทานอาหาร

2. การขัดเกลาทางสังคมหมายถึง การพัฒนา
บุคลิกภาพ สังคมแต่ละแห่งมีวัฒนธรรมไม่เหมือนกัน
มนุษย์ในแต่ละสังคมจึงมีบุคลิกภาพแตกต่างกัน **เช่น** คน
ไทยมีบุคลิกภาพยิ้มง่ายอ่อนโยนและเคารพอ่อนน้อมต่อ
ผู้ใหญ่ ส่วนชาวตะวันตกมีบุคลิกแข็งกระด้าง ไม่อ่อน
โยนและนิยมการแสดงออกตามอารมณ์ของตนไม่ว่าจะอยู่
ต่อหน้าผู้ใหญ่หรือวัยเดียวกันก็ตาม กระบวนการ
ขัดเกลาทางสังคมมีอิทธิพลต่อการพัฒนาบุคลิกภาพ
มากกว่าสภาพทางธรรมชาติ

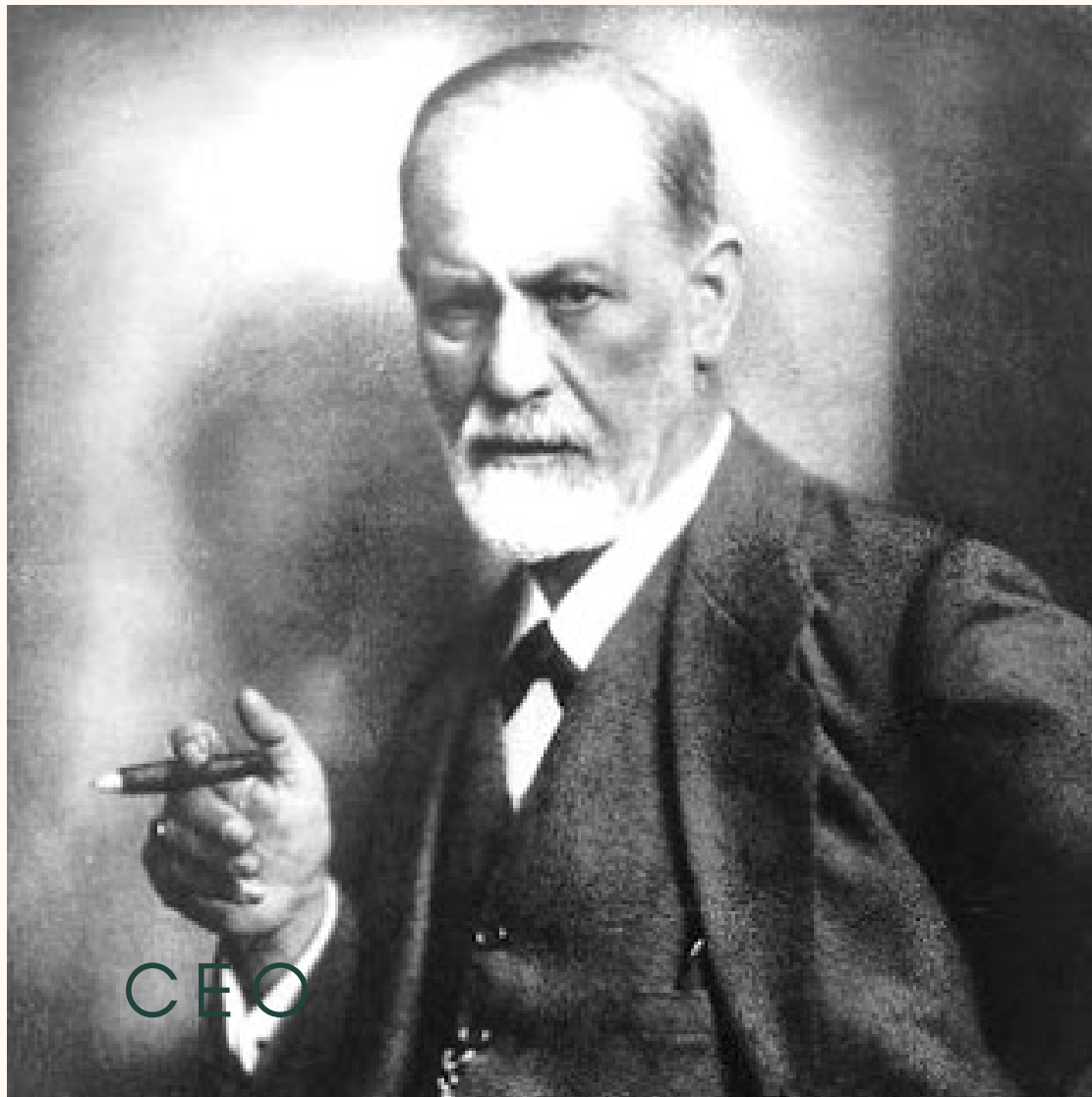
เช่น เด็กไทยโดยทั่วไปมีรูปร่างหน้าตาคล้ายกัน
แต่การแสดงออกไม่เหมือนกันทุกคน

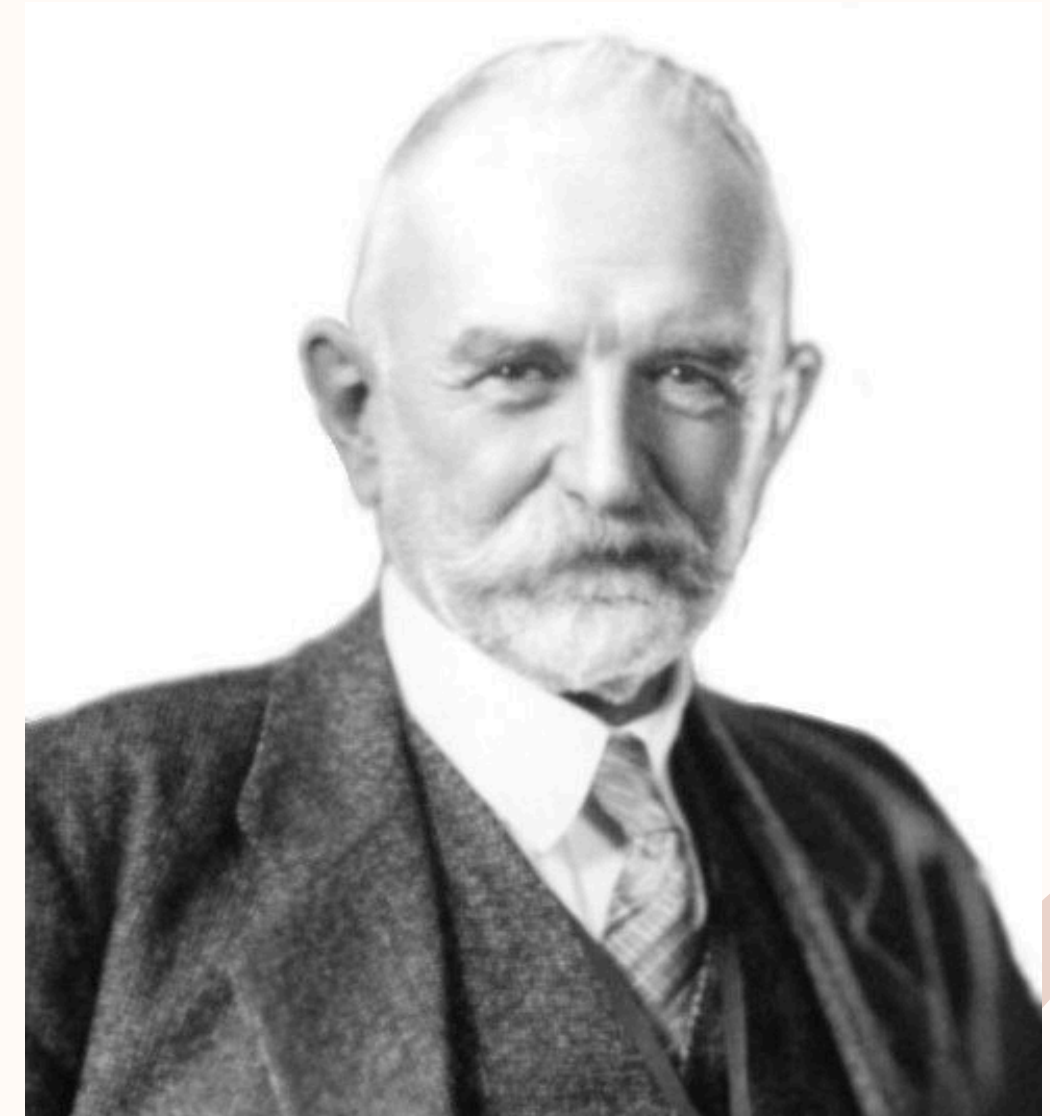
แนวคิดเกี่ยวกับ การขัดเกลาทาง สังคม

การอธิบายลักษณะของกระบวนการขัดเกลาทางสังคมเกิดจากหลัก
การทางจิตวิทยาและจิตวิทยาสังคม แนวคิดที่สำคัญได้แก่ หลักของนัก
จิตวิทยาชื่อ Sigmund Freud (พ.ศ.2399-2482) และนักจิตวิทยาสังคมชื่อ
George Herbert Mead (พ.ศ.2406-2474) ซึ่งกล่าวถึงความเชื่อมโยง
ระหว่างวัฒนธรรมกับบุคลิกภาพของบุคคล

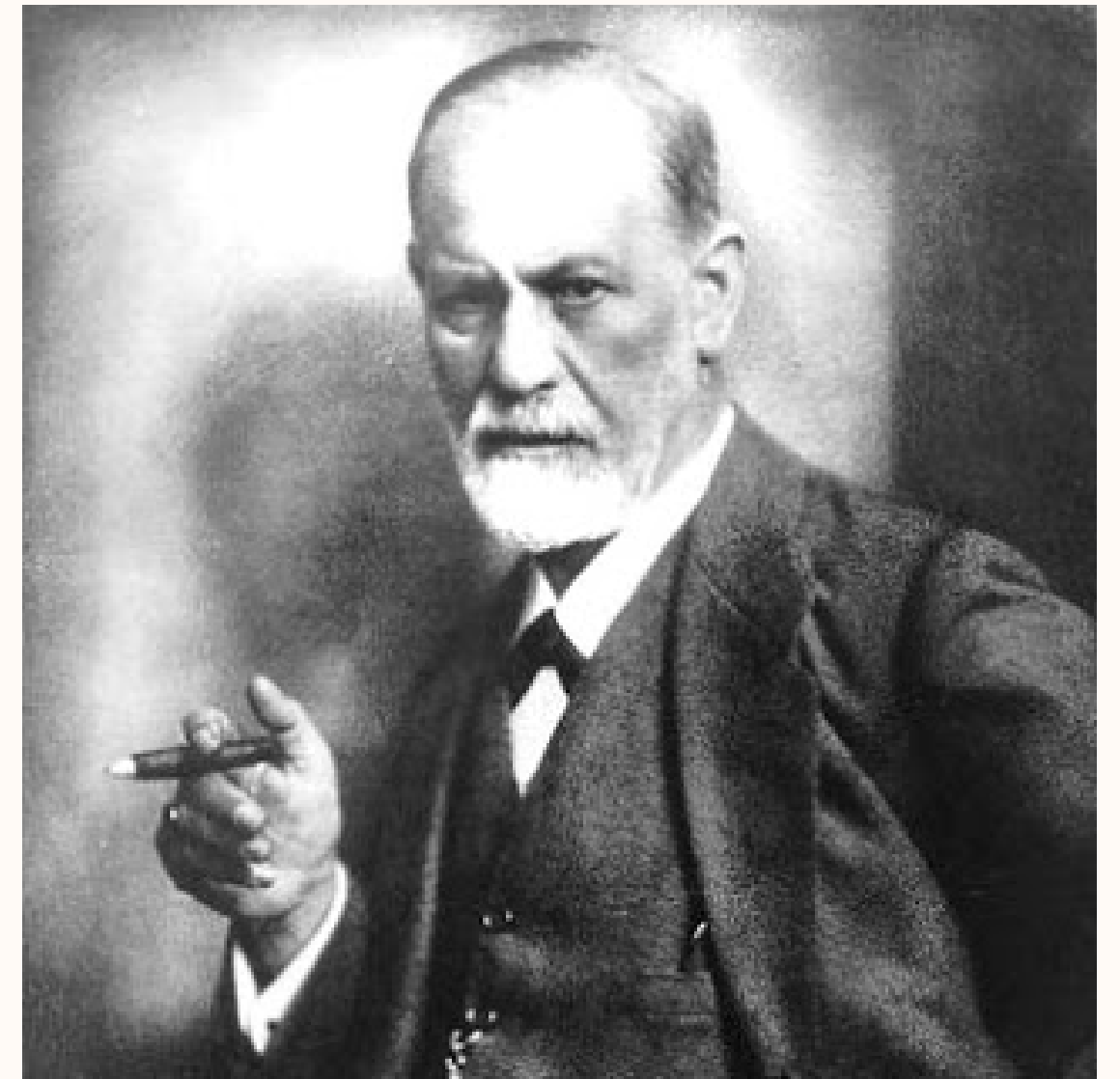
Sigmund Freud

George Herbert Mead

ทฤษฎีของฟรอยด์อธิบายว่า
บุคลิกภาพของบุคคลประกอบไปด้วย
ส่วนประกอบต่างๆ 3 ประการ คือ
อำนาจฝ่ายต่ำ (id) อัตตา(ego) และ
อภีอัตตา(superego)

โดยเฉพาะในส่วนของอภีอัตตา
นั้น เป็นบุคลิกภาพของบุคคลที่ได้รับคำ
นิยมทางวัฒนธรรม บรรทัดฐาน หรือ
กฎเกณฑ์ต่างๆ ของสังคมเข้าเป็น
ส่วนของบุคลิกภาพ โดยสำนึกในความ
ผิดชอบชั่วดีและคุณธรรมต่างๆ ของ
สังคม

SIGMUND FREUD

พรอยด์อธิบายว่า **ในเด็กแรก** เกิดยังปราศจาก
บุคลิกภาพที่เป็นเอกัตตา แต่เด็กแรกเกิดจะมีบุคลิกภาพที่
ประกอบไปด้วยอำนาจฝ่ายต่ำ ซึ่งหมายถึงลักษณะของ
จิตไร้สำนึกหรือจิตซึ่งปราศจากเหตุผล (Psychic energy)
นั่นคือการแสดงพฤติกรรมที่เกิดขึ้นจากลักษณะทางกายภาพ
อันมีพื้นฐานมาจากความต้องการทางร่างกายโดยปราศจาก
การไตร่ตรอง

ดังนั้น บุคลิกภาพและพฤติกรรมที่เด็กแสดงออกจึง
เกิดขึ้น เพื่อลดความเจ็บปวดหรือเพื่อให้ได้มาซึ่งความพอใจ
ทางกาย อำนาจฝ่ายต่ำจึงเป็นจิตไร้สำนึกของบุคคล

เมื่อเด็กเติบโตขึ้น

อายุประมาณ 2 ปีขึ้นไป

อายุประมาณ 4-5 ปี

การถ่ายทอดทางวัฒนธรรมแก่เด็กเป็น
บุคลิกภาพขั้นอภิปิตตานัน แบ่งออกเป็น
2 ด้าน คือ

conscience

ego ideal

Stay
Positive!

บุคลิกภาพขั้นอภิปฏิตตาแบ่งออกเป็น 2 ด้าน

CONSCIENCE

หมายถึงการปลูกฝังทางด้านมโนธรรม ซึ่งเป็นอภิปฏิตตาที่เกิดจากที่บิดามารดาได้กล่าวประนามพฤติกรรมที่ขัดแย้งต่อบรรทัดฐานของสังคม หรือเป็นสิ่งที่ถูกห้ามไม่ให้กระทำ (Negative side)

ในระยะแรก การละเว้นจากการกระทำเหล่านั้นของเด็กจะเกิดจากการลงโทษหรือโดยการบังคับจากบิดามารดา ในระยะต่อมาเด็กจะรู้สึกละอายที่จะกระทำโดยไม่จำเป็นจะต้องใช้วิธีการลงโทษ

EGO IDEAL

หมายถึง พฤติกรรมที่ได้รับการส่งเสริมให้กระทำ (Positive side) เนื่องจากเป็นบรรทัดฐานของสังคม

โดยบิดามารดาจะยกย่องชมเชย และในระยะต่อมาเด็กจะกระทำสิ่งดังกล่าวด้วยความรู้สึกภูมิใจตัวเอง โดยไม่จำเป็นที่จะต้องกระทำเพื่อให้ได้รับคำชมเชยอีกต่อไป

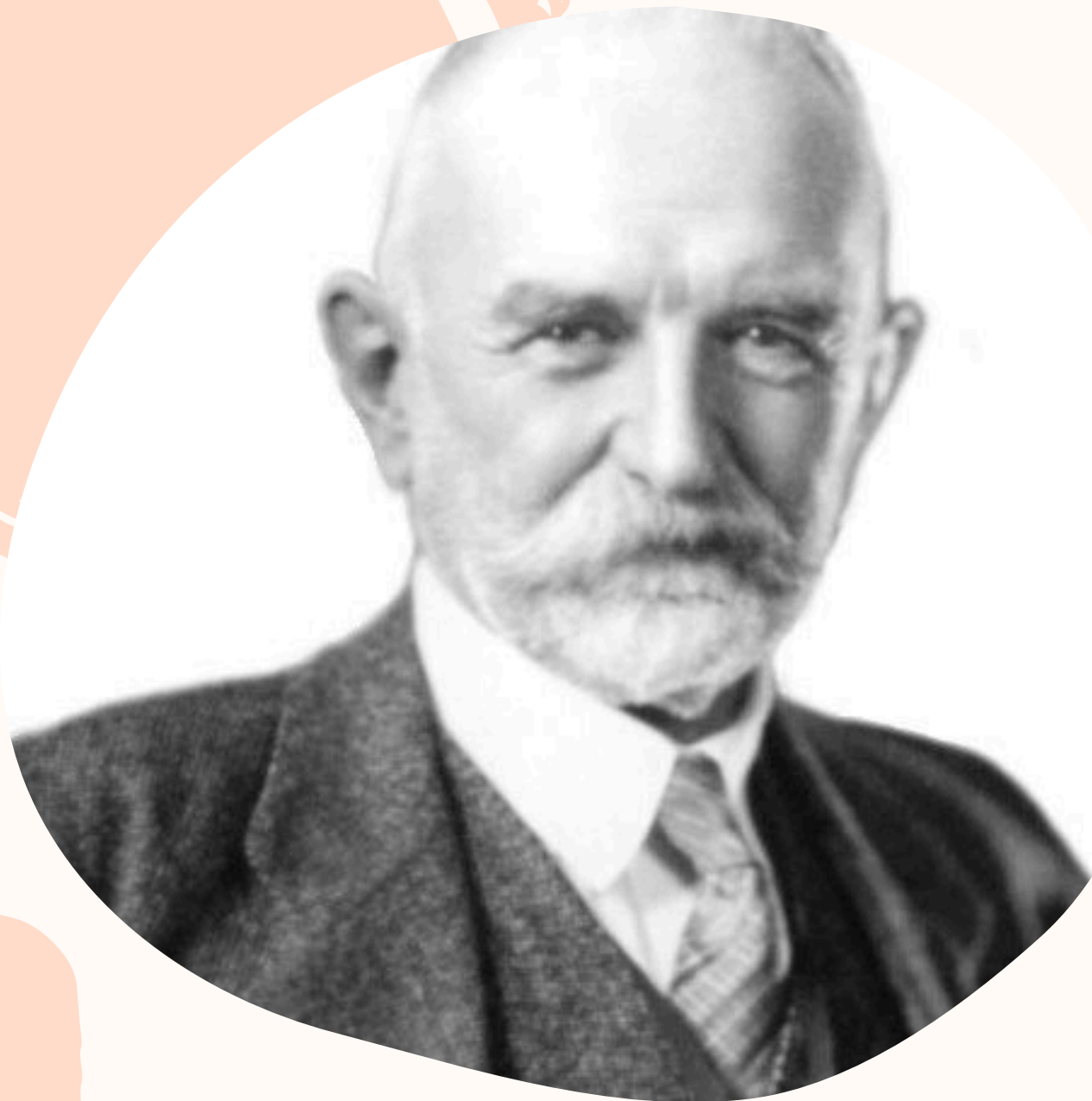
ฟรอยด์อธิบายเพิ่มเติมว่า
บุคลิกภาพที่บุคคลแสดงออกจะเป็นการ
ต่อสู้ระหว่างอำนาจใจต่ำ อัตตา และอภี
ัตตาในจิตใจของบุคคล ซึ่งหมายถึง
การต่อสู้ภายในจิตใจระหว่างบุคลิกภาพที่
เกิดจากบรรทัดฐานทางสังคม
(*Superego*) กับบุคลิกภาพที่เกิดจาก
ความต้องการของบุคคลที่ขัดแย้งต่อ
บรรทัดฐานดังกล่าว(*id, ego*)

SIGMUND FREUD

แนวคิดของ

George Herbert Mead

แนวคิดของเขาได้รวบรวมเป็นทฤษฎีทางสังคมวิทยาสาขาหนึ่งคือ **ทฤษฎีการปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ (Symbolic Interactionism)** ซึ่งอธิบายถึงกระบวนการปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคลในสังคมโดยการสื่อจากสัญลักษณ์ที่สำคัญได้แก่ **ภาษา** ทำให้บุคคลสามารถให้ความหมายในสิ่งต่างๆ ได้ตรงกัน และถ่ายทอดความหมายต่างๆ ที่สมาชิกในสังคมรับรู้ร่วมกัน ได้แก่ วัฒนธรรมของสังคมทั้งยังเป็นผลให้บุคคลสามารถปรับบุคลิกภาพของตนให้สอดคล้องกับการปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่น

ซึ่งถือเป็นกระบวนการสำคัญของการขัดเกลาทางสังคม (Biesanz and Biesanz, 1978:82-87)

GEORGE HERBERT MEAD

ทฤษฎีการปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์มีบาง
ส่วนที่คล้ายคลึงกับทฤษฎีของฟรอยด์ แต่ก็มีข้อ
แตกต่างกันอยู่มาก ที่สำคัญคือ ทฤษฎีนี้ขัดแย้ง
กับความเห็นของฟรอยด์ที่ว่า บุคลิกภาพของบุคคล
เกิดจากจิตใต้สำนึก โดยเสนอความเห็นว่า
บุคลิกภาพของบุคคลเป็นผลมาจากการปฏิสัมพันธ์
ระหว่างกันและการรับรู้วัฒนธรรมร่วมกันของ
สมาชิกในสังคม

Mead กล่าวถึงสิ่งสำคัญใน
กระบวนการปฏิสัมพันธ์ของ
มนุษย์คือ **Role Taking** ซึ่งหมายถึงการ
พิจารณาการแสดงออกของบุคคลอื่นที่เรา
ปฏิสัมพันธ์ด้วยว่า การกระทำเช่นนั้น
มีความหมายอย่างไรและเราควรจะแสดง
พฤติกรรมต่อบุคคลนั้นอย่างไร

ซึ่งจำเป็นต้องใช้สัญลักษณ์เพื่อ
เป็นการสื่อความหมายในการปฏิสัมพันธ์
ร่วมกัน ซึ่งเรียกว่า **Significant Symbol**
สัญลักษณ์เป็นสื่อสำคัญของมนุษย์นั้นคือ
ภาษา

ต่างจากสัตว์ที่ใช้กิริยาท่าทาง ที่
เรียกว่า **Conversation of Gestures**

GEORGE HERBERT MEAD

กระบวนการ ของการของ

Role Taking

บุคคลตระหนักในความเป็นตน Self
ซึ่งหมายถึงการที่เรามองตนเองในฐานะที่เป็น
วัตถุหนึ่ง Object เช่น เรามีความภูมิใจเมื่อ
ถูกชื่นชมและโกรธเมื่อผู้อื่นเห็นว่าเราผิด

บุคคลแต่ละคนจะพิจารณาตนเอง
ต่างๆ กัน เช่น คิดว่าตนเป็นคนดีหรือเป็นคน
เลวร้าย

ดังนั้น self จะเกิดขึ้นโดยปฏิกิริยา
ที่บุคคลอื่นแสดงต่อเรา Role Taking และ
Self จึงเป็นสิ่งที่ดำเนินควบคู่กันใน
กระบวนการปฏิสัมพันธ์ของมนุษย์

กระบวนการ การขบอง

Role Taking

/ต่อ/

กระบวนการที่คนตระหนักใน
ตนเอง *Self* ยังเกิดจากที่บุคคลพิจารณา
ไตร่ตรองภายในจิตใจของตน ซึ่งเรียกว่า
Mind หมายถึง การพิจารณาไตร่ตรอง
ภายในจิตใจจากปฏิกิริยาที่บุคคลแสดงต่อ
เราในการปฏิสัมพันธ์นั้น *Mind* จึงเป็น
เสมือนกระบวนการที่บุคคลพูดคุยในจิตใจ
(*Internal Conversation*) เพื่อตระหนักใน
ความเป็นตนเอง

Mead กล่าวว่า การสนทนาภายใน
จิตใจของบุคคลจะเป็นลักษณะ 2 ด้าน คือ
I กับ Me แนวความคิดนี้คล้ายกับ
id, ego และ superego ของฟรอยด์

I

หมายถึง ลักษณะ

สัญชาตญาณของบุคคลที่มีมา
ตั้งแต่เดิม อันเป็นจุดเริ่มต้น
ของพฤติกรรมมนุษย์ที่ยังไม่มี
ทิศทาง

ME

หมายถึง การไตร่ตรองตนเองซึ่งเกิด
จากวัฒนธรรมของสังคม หรือผลจาก
การที่บุคคลมี Role Taking ในการ
ปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่น ทำให้บุคคล
เรียนรู้กฎเกณฑ์ของสังคมมาเป็น
เครื่องกำหนดพฤติกรรมของตน

ดังนั้น Mind จึงเป็นกระบวนการ
การที่บุคคลมีการยับยั้งชั่งใจก่อนที่จะ
แสดงพฤติกรรมในการปฏิสัมพันธ์นั้น
อย่างไรก็ตามสื่อสัญลักษณ์หรือ
ภาษา(**Significant Symbol**) จะเป็น
องค์ประกอบสำคัญต่อการเกิด Mind
และ self เพราะทำให้สมาชิกในสังคม
สามารถให้ความหมายสิ่งต่างๆ ได้ตรง
กัน

องค์กรที่ ทำหน้าที่ ขัดเกลา ทางสังคม

1. ครอบครัว
2. สถานศึกษา
3. เพื่อน
4. สำนักงาน / องค์กรที่สังกัด
5. สถาบันศาสนา
6. สื่อมวลชน

ความสำคัญของการ ขัดเกลาทางสังคม

กรณีศึกษา

ANNA

Isabelle

สรุป

การขัดเกลาทางสังคม หมายถึง กระบวนการในการถ่ายทอดวัฒนธรรมไปสู่สมาชิก เพื่อให้บุคคลมีบุคลิกภาพตามแนวทางที่สังคมต้องการ การขัดเกลาทางสังคมจะช่วยให้สมาชิกยอมรับบรรทัดฐานของสังคมโดยความคุ้นเคยมากกว่าความรู้สึกรู้อกบังคับ และยังทำให้บุคคลสามารถกระทำบทบาทตามสภาพของตนได้อย่างดี

หากปราศจากกระบวนการขัดเกลาทางสังคมมนุษย์จะมีบุคลิกภาพไม่ต่างไปจากสัตว์ มีสภาพจิตใจที่หวาดกลัวและขาดความมั่นคงในการดำรงชีวิต

การขัดเกลาทางสังคมเป็นเพียงกระบวนการถ่ายทอดสิ่งที่สมาชิกยอมรับและตกลงร่วมกัน เพื่อให้เกิดระเบียบและแบบแผนในการปฏิสัมพันธ์ของสมาชิกในสังคม

คำถามท้ายบท

1. จงระบุและอธิบายความหมายของ "การขัดเกลาทางสังคม" ทั้งในเชิงที่เป็นกระบวนการเรียนรู้กฎเกณฑ์ของสังคมและการถ่ายทอดวัฒนธรรมตามที่ปรากฏในเอกสารประกอบการสอน
2. เพราะเหตุใดมนุษย์จึงถูกนิยามว่าเป็นสัตว์สังคมที่ "ไม่ได้เป็นสัตว์สังคมโดยกำเนิด" และกระบวนการขัดเกลาทางสังคมมีบทบาทสำคัญอย่างไรในการเปลี่ยนสภาพมนุษย์จากสภาวะธรรมชาติไปสู่การเป็นมนุษย์ผู้มีวัฒนธรรม
3. หากท่านเป็นครูประจำชั้นและต้องการส่งเสริมให้นักเรียนมีพฤติกรรมเชิงบวกตามบรรทัดฐานของสังคม ท่านจะนำแนวคิดเรื่อง "อภิปัณธิดา Ego Ideal" ของ فروยด์ ไปใช้ในการออกแบบการเสริมแรงหรือการยกย่องชมเชยในห้องเรียนได้อย่างไร
4. จงวิเคราะห์ความเหมือนและความแตกต่างระหว่างแนวคิดเรื่อง "จิตใจ" (Mind) ของ จอร์จ เฮร์เบิร์ต มีด (George Herbert Mead) ที่ประกอบด้วย "I" และ "Me" กับโครงสร้างบุคลิกภาพ Id, Ego และ Super-ego ของ ซิกมันด์ فروยด์ (Sigmund Freud)
5. จากกรณีศึกษาเกี่ยวกับเด็กที่ไม่ได้รับการขัดเกลาทางสังคม (เช่น Isabelle หรือ Anna) ท่านคิดว่าปัจจัยใดส่งผลกระทบต่อความมั่นคงในการดำรงชีวิตและบุคลิกภาพของมนุษย์มากกว่ากันระหว่าง "พันธุกรรมทางธรรมชาติ" หรือ "กระบวนการขัดเกลาทางสังคม" จงให้เหตุผลประกอบการประเมินค่า

คำถามท้ายบท

6. ในฐานะนักศึกษาสาขาสังคมศึกษา จงออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่ใช้กระบวนการ "การรับบทบาท" (Role Taking) เพื่อฝึกให้นักเรียนสามารถเข้าใจความหมายของสัญลักษณ์และการปฏิสัมพันธ์ (Symbolic Interactionism) ในสถานการณ์จำลองทางสังคมได้อย่างเหมาะสม
7. จงอธิบายลักษณะการทำงานของ "มโนธรรม" (Conscience) ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของอภิปรัชญา (Super-ego) และระบุว่ากระบวนการนี้ทำหน้าที่ยับยั้งพฤติกรรมที่ขัดต่อบรรทัดฐานของสังคมผ่านความรู้สึกใดของผู้กระทำ
8. จงวิเคราะห์ความสัมพันธ์ระหว่าง "สถาบันทางสังคม" ต่างๆ เช่น ครอบครัว สถานศึกษา และสื่อมวลชนว่าแต่ละองค์กรมีลักษณะการขัดเกลาทางสังคมที่เกื้อหนุนหรือขัดแย้งกันอย่างไรในบริบทของสังคมปัจจุบัน
9. ท่านจะนำแนวคิดเรื่อง "สัญลักษณ์สำคัญ" (Significant Symbol) เช่น ภาษา ไปใช้ในการสื่อสารเพื่อสร้างความเข้าใจที่ตรงกันระหว่างครูและนักเรียนในห้องเรียนที่มีความหลากหลายทางวัฒนธรรมได้อย่างไร เพื่อให้เกิดการถ่ายทอดความหมายร่วมกันอย่างราบรื่น
10. ท่านเห็นด้วยหรือไม่ว่ากระบวนการขัดเกลาทางสังคมช่วยให้สมาชิกปฏิบัติตามบรรทัดฐานด้วย "ความคุ้นเคย" มากกว่า "ความรู้สึกถูกบังคับ" จงวิเคราะห์ผลลัพธ์ของกระบวนการนี้ต่อความเป็นระเบียบเรียบร้อยของสังคมในระยะยาว